

Tardor 2020

Diguem-ne bucòlica

Pau Sabaté

Teòcrit és un dels millors poetes de la literatura grega antiga. Juganer, variat, desconcertant, delicat i rude al mateix temps, la invenció del gènere bucòlic és, consideracions històriques a part, el menor dels seus assoliments. Si el llegim sense prejudicis, ens trobarem un poeta agut i innovador, capaç de saltar amb agilitat de la grandesa de l'èpica a la concisió de l'epigrama, amb una gamma àmplia de psicologies i de paisatges (en aquest ordre). En paraules del poeta i traductor Robert Wells, «no podríem imaginar-nos la literatura europea sense Teòcrit, però la seva excel·lència ha quedat enfosquida, paradoxalment, per la llarga tradició que ell mateix va originar. Per tenir una sensació clara de la seva personalitat poètica, cal que l'alliberem de la tradició literària posterior».¹ Per aquest motiu, el projecte de traducció que vaig presentar i que ha rebut el Premi Vidal Alcover prescindeix de les paraules «idil·li» (que figura als títols dels manuscrits, però no al text del poeta) i «pastoral» (que, quan apareix al text, tradueixo «de pastors»). D'aquí que el títol que proposo per al recull sigui, senzillament, *Poemes*. D'una banda, els poemes de tema estrictament pastoral són deu d'un total de trenta; i, de l'altra, la meua proposta, com explicaré més avall, també pretén recollir els epigrames de l'autor, només la meitat dels quals poden qualificar-se com a «bucòlics». Amb aquest títol, crec que el lector es pot acostar a l'obra («per moltes raons, el recull de poesia antiga més notable que ens ha pervingut», en paraules R. L. Hunter)² de manera menys condicionada.

Aprofitant l'avinentsa, penso que, a més de la traducció dels *Idil·lis*, val la pena afegir al volum els epigrames atribuïts a Teòcrit (22 en total) i el fragment, que conservem gràcies a Ateneu de Nàucratis, d'un poema que potser portava el títol de *Berenice*. D'aquesta manera, tindriem tota l'obra conservada del poeta en un sol volum. A tall de complement, s'hi afegiran els poemes i fragments que conservem de Moscos i Bió, els primers poetes pròpiament «bucòlics» que coneixem (aplicar aquest qualificatiu a Teòcrit de manera massa insistent em sembla que indueix a error, com explico més amunt). La qualitat de l'obra d'aquests dos autors és desigual, però presenta moments brillants, com la *Mègara* de Moscos o l'*Epitafi d'Adonis* de Bió, que cal que es puguin llegir en català.

La poesia hel·lenística ha estat molt poc traduïda a la nostra llengua. En el cas de Teòcrit, disposem d'una única traducció, la de Josep Alsina per a la Fundació Bernat Metge, en dos volums.³ De Moscos i Bió, no se n'ha traduït res. La versió d'Alsina és excel·lent en molts aspectes, però presenta, a parer meu, dos problemes:

1) És en prosa i no en vers.

2) Censura alguns passatges.

Pel que fa al primer, i sense negar les virtuts d'una traducció en prosa, considero que la traducció en vers pot permetre al lector d'apreciar Teòcrit en tant que poeta, mentre que la traducció d'Alsina sembla més encarada a l'estudi de l'autor i menys al gaudi de llegir-lo. Els poemes que tinc intenció de traduir presenten sovint estructures estròfiques o, si més no, paral·leles, repeticions i ressons que s'aprecien més bé i cobren sentit en una versió mètrica.

El vers que faré servir és l'hexàmetre català, tal com l'he emprat recentment a la traducció de la *Iliada* (és a dir, amb les llicències -dues síl·labes en anacrusi- que m'hi permeto). Això, d'altra banda, m'hauria de permetre transvasar a la nostra llengua, en la mesura que sigui possible, els ressons homèrics que Teòcrit fa aflorar als poemes d'èpica breu. En els casos que l'original presenta díctics elegíacs, els traduiré també en díctics, seguint el model de les *Elegies de Bierville*, de Carles Riba, i la teorització que en fa Jordi Parramon.⁴ Per exemple, els versos 53-56 del poema vuitè (*Els glosadors Dafnis i Menalcas*) els tradueixo conservant l'estructura del díctic elegíac:

Tant és que no tingui la terra de Pèlops ni tingui muntanyes
d'or, tant hi fa no poder córrer més ràpid que els vents.

Cantaré sota aquesta pedra i a tu et tindrè entre els meus braços
veient els xais en ramat i de Sicília la mar.

I així mateix la parella de díctics que els segueix (v. 57-60):

Als arbres l'hivern els fa mal, a les aigües fa mal la sequera,
als ocells els fa mal el parany i als animals, el filat,
i a l'home fa mal desitjar la noia tendra. Zeus pare,
no sóc l'únic que m'he enamorat: tu també ets força doner.

El manual de Parramon, sigui dit de passada, també serà la referència per traduir els tres poemes en metres eòlics. Aquest article, però, no pretén fer un repàs exhaustiu de la mètrica teocritea i de la manera de refer-la en català, així que no m'entretindrè a analitzar aquesta qüestió aquí i ara.

Passem al segon problema, la censura. És habitual, per desgràcia, que les traduccions dels clàssics anteriors als anys vuitanta deixin sense traduir passatges considerats pornogràfics o de contingut eròtic homosexual. La d'Alsina no n'és cap excepció. Malgrat que, en general, els poemes homoeròtics (que són sis) no pateixen cap censura, alguns passatges explícits són exclosos de la traducció catalana. A tall d'exemple, els versos 116-117 del cinquè poema (*Els glosadors Comatas i Lacó*):

ἦ οὐ μέμνη, ὅκ' ἐγὼ τυ κατήλασα, και τυ σεσαρώς

εὖ ποτεκιγκλίζευ και τᾶς δρυος εἶχεο τήνας;

Ens sorprendrà trobar-los, quan passem a la pàgina catalana, traduïts al llatí. Per a qui no sàpiga què vol dir *nonne meministi, ut ego te futuebam et tu ceuebas*, la traducció que proposo jo crec que serà més clara:

Que no te'n recordes, quan vaig traginar-te'm, i tu, fent ganyotes,

em remenaves el cul i amb les mans aquell roure aferraves?

Més enllà dels divertiments que ens pot oferir, la poesia de Teòcrit, cada poema seu, és un mosaic de veus i sentiments, una polifonia que juga constantment amb el passat i amb el futur i amb les expectatives del lector. La majoria de poemes són escenes de vida, sigui heroica, rural o urbana. Traduir el títol *Idil·lis* per *Quadres* ha estat molt temptador (al capdavant hi figura l'arrel **φιδ-*, la mateixa de *videre*), encara que filològicament sigui inexacte.⁵ En realitat, cadascun dels poemes és un quadre que conté molts altres quadres, en una estructura circular que no es tanca mai del tot.

Així doncs, tant pel lloc que ocupa l'autor en la història de la literatura grega i universal com per la qualitat i vivesa dels seus poemes, crec que una nova traducció de Teòcrit, seixanta anys després de la primera, que respecti plenament el contingut i la forma poètica de l'original és, a més d'avinent, necessària.

1 De la introducció a Theocritus, *Idylls*. Translated from the Greek by Robert Wells, Manchester, Penguin, 1988.

2 R. L. Hunter, *Theocritus and the Archaeology of Greek Poetry*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

3 Teòcrit, *Idil·lis*. Traducció de Josep Alsina (2 vol.), Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1961 i 1963.

4 Jordi Parramon i Blasco, *Ritmes clàssics. La mètrica quantitativa i la seva adaptació accentual*, Barcelona, Quaderns Crema, 1999.

5 El significat d'εἰδύλλιον és més aviat el de «poemet», diminutiu d'εἶδος, que, entre moltes altres coses («aspecte», «forma», «gènere literari»), també pot voler dir «poema».